

SEDEŽ SLOVENSKE ŠKOFIJE NA ŠTAJERSKEM V MARIBORU L. 1859

ANTON OŽINGER

Jožefinske cerkveno-politične reforme so težile za tem, da v nasprotju s prejšnjo razdrobljenostjo ustvarijo zaokrožene teritorije škofij, ki se naj pokrivajo s političnimi mejami kronovin in okrožij.

Tako od 90-tih let 18. stoletja ljubljanska škofija pokriva ozemlje Kranjske. Težje je bilo to načelo izpeljati na Koroškem, ki je imela dva škofijska sedeža, krškega Gurk in lavantinskega v Št. Andražu. Vlada je to rešila tako, da je krški sedež iz Krke prenesla v deželno prestolnico Celovec in tej škofiji dodelila skoraj vse ozemlje na Koroškem. Sedež lavantinske škofije je še naprej ostal v Št. Andražu, zato ji je na Koroškem pripadlo velikovško okrožje. Ozemlje na zahodnem Štajerskem, distrikt St. Florian, h kateremu je spadal tudi del slovenskega etničnega ozemlja med Breznom in Dravogradom, severno od reke Drave, pa je lavantinska škofija odstopila sekovski škofiji, ki je prenesla svoj sedež v Gradec. Na Štajerskem je pridobila lavantinska škofija celjsko okrožje. Škofijska meja na zahodu, jugu in jugozahodu je hkrati deželna meja med Štajersko in Kranjsko oziroma Hrvaško. Edina izjema je Štajerski Motnik, ki ostane pod ljubljansko škofijo in Kranjsko. Nova meja med lavantinsko in sekovsko škofijo je od severa pri Preiteneggu proti jugu šla po koroško-štajerski deželni meji do reke Drave vzhodno od Dravograda, potem je šla po Dravi do izliva Velke vzhodno od Vuhreda in po tem potoku na vrh Pohorja vzhodno od Ribnice. S Pohorja se je ta meja spuščala v dolino pri G. Polskavi, potem je po ravnem svetu zaobšla Pragersko, nakar je v Haložah pri Žetalah dosegla hrvaško mejo. Vsi našteti kraji so spadali v lavantinsko škofijo.

Že bežen pogled na zemljevid pove, da je bil novoustvarjeni organizem že z geografskega vidika nenaraven. Nova škofija, ki je bila doslej pretežno nemška, je postala pretežno slovenska, po vzpostavitvi dekanij od skupaj dvajsetih so bile samo tri ali štiri pretežno nemške, vse ostale pa slovenske. Zaradi znatnega povečanja škofije in ustanavljanja novih dušnopastirskih postojank, lokalnih kaplanij ali kuracij, je prišlo do pomanjkanja duhovnikov, večjih slovenskega jezika. Škofija ni imela svojega bogoslovnega učilišča, pa tudi nobene gimnazije, tako, da so obeti glede naraščanja bili še nadalje slabi. Lega škofijskega sedeža na skrajnem se-

veru nove škofije je zelo otežkočala komuniciranje s celjskim delom: prometne povezave so bile slabe.

Tudi število prebivalcev po posameznih škofijah ni ustrezalo. Tako je bila sekovska škofija skupaj z leobensko, katero je po smrti prvega in tudi edinega škofa, prevzela v upravo, s svojimi 832.382 verniki, po splošnem prepričanju prevelika. Po drugi strani sta pa bili lavantinska škofija s 324.122 in krška s 225.561, premajhni.

Po novi razmejitvi škofij je prišlo pod sekovsko škofijo nad 200.000 Slovencev na slovenskem Štajerskem. Te je sekovska škofija vedno teže oskrbovala, saj so mladi duhovniki iz graškega bogoslovja slovenščino »strahovito mrevarili in niso bili sposobni skupaj spraviti niti Očenaša«,¹ čeprav so bili po rodu Slovenci. Zato so kmalu po razmejitvi škofij v osemdesetih letih 18. stoletja razmišljali in se pogajali o novi razmejitvi. V prvih letih prejšnjega stoletja se je izoblikoval predlog, da lavantinska škofija svoje ozemlje na Koroškem prepusti krški škofiji, od sekovske pa prevzame mariborsko okrožje, sedež pa prenese v eno od štajerskih mest, in sicer so v poštev prišli takrat Celje, Maribor, Ptuj in Slovenska Bistrica. V Gradcu, verjetno v krogih, ki so bili blizu sekovskemu škofu, se je izoblikoval še alternativni predlog, po katerem bi lavantinsko škofijo dejansko ukinili, njenega škofa prestavili v Leoben, vse spodnje Štajersko pa priključili sekovskemu škofu. Če bi do tega prišlo, bi ta ukrep imel nedvomno daljnosežne negativne posledice za slovenki etnični razvoj na Štajerskem. Srečna okoliščina je bila, da je lavantinski škof Leopold grof Firmian, ki je bil na dvoru in pri vladi zelo vplivna osebnost, ta predlog energično zavrnil. Sestavil je zelo zgovorno spomenico, kjer dokazuje nesmiselnost takega početja.²

Tudi je Firmian pametno ravnal, da svojo vlogo na cesarja nj odposlal, ker bi se utegnila izgubiti v birokratskih ovinkih dvorne pisarne, marveč se je sam osebno podal na Dunaj in pri evdienci vladarja odvrnil od tega načrta.³

Vedno bolj se je delalo na tem, da se uredniški prvi predlog. Po daljših pogajanjih se je vsa pozornost obrnila na Maribor in Ptuj. Leta 1807 si je cesar Franc I. osebno ogledoval poslopja v Ptuj in Mariboru, ki bi prišla v poštev za stolnico, rezidenco, bogoslovje in drugo. Vladar se je odločil za Ma-

rihor. Ko je sedaj bilo vse skoraj že do podrobnosti pripravljeno, so selitve preprečile avstrijsko-francoske vojne, zaradi česar je vse spet ostalo pri starem.

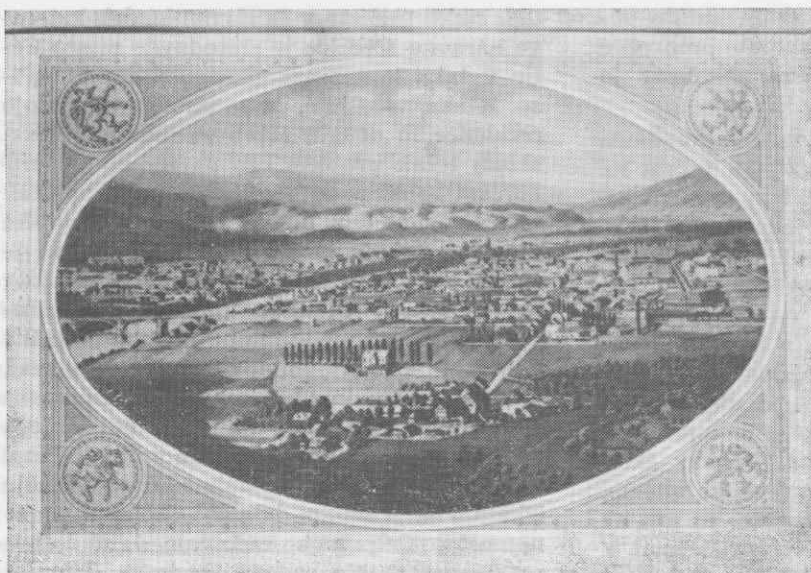
Znova se je ta zadeva začela premikati dvajsetih letih prejšnjega stoletja, tokrat na vladarjevo pobudo. Leta 1822 je zapustil Št. Andraž škof Firmian. Odšel je na Dunaj, kjer je postal nadškof in kardinal. Dve leti pozneje je zasedel lavantinski sedež Franc Ignac Zimmermann. Zdelo se je, da se vprašanje selitve škofije tokrat nagiba v korist Slovenske Bistrice. Za škofijsko rezidenco bi uporabili grad, za katedralo župnijsko cerkev sv. Jerneja, poslopje ukinjenega minoritskega samostana pa za bogoslovje. Vendar škof, Bistričan po rodu, ni kazal prevelike vneme, da svoj sedež preseli na Štajersko, pa niti ne v Slovensko Bistrico. Tako je rajši ostal v Št. Andražu, kjer je leta 1842 tudi umrl. Njegov naslednik Franc Ksaver Kuttner, ki je nastopil svojo službo naslednje leto, je bil prekratko časa na vladi, da bi mogel kaj storiti v tej smeri. Sicer je pa že leta 1831, ko so se pogajanja glede razmejitve razbila, cesar Franc I. določil »za vse čase«, da sedež lavantinske škofije ostane v Št. Andražu. Tako je zopet ostalo vse pri starem.

Po burnih letih revolucije, ko se je narodnostno vprašanje zaostri, je vprašanje selitve lavantinskega sedeža zopet postalo aktualno. Na lavantinski škofijski sedež je leta 1846 prišel neumorno delovni škof Slomšek, ki se je energično lotil zadeve, da na spodnjem Štajerskem ustanovi slovensko škofijo in tudi sam sedež prenese na Štajersko. Leta 1848, 6. junija je Slomšek pisal svojemu prijatelju Matiji Vodušku v Celje: »Marposka duhovščina nas je poslala vprašati, ali bi nam ne bilo po volji jih v našo skerb prevzeti? Ne branim se ne, pa tudi ne silim. Blizu Gradca ni dobro biti.« Slomškov odgovor je nekoliko zadržan in obziren.⁴ Po revoluciji Slomšek ni več nehal misliti na to. Njegov sodelavec in prijatelj Franc Kosar pravi, da je to bila njegova velika skrb in »žertva« celih šest let.⁵ Težave so bile tako velike in tako mnogoštevilne, da je bilo potrebno res moža tako močne volje in energije, kakor je bil Slomšek.

Leta 1850 se je v Celju pojavil tiskarski letak v nemškem jeziku, ki je bil podpisan »von einem Mitburger«⁶ Letak je bil namenjen celjskim meščanom. Pisec letaka pravi, da bo prišlo do preureditve škofijskih mej in bo slovenski del mariborskega okrožja, kar praktično pomeni Štajerske, prišel pod lavantinsko škofijo, pa bi bilo naravno, da se

tudi sedež prenese v ta slovenski del, katerega naravno središče je starodavno mesto Celje v tako imenovani Slovenski marki.⁷ Pisec letaka nadaljuje, da so stroški za gradnjo rezidence in drugih stavb za državo (verski sklad) težak problem. To so spoznali Mariborčani in ob cesarjevem potovanju obiskali Slomška. Pri tem obisku naj bi mariborska delegacija škofu že ponudila hišo, katero je mesto kupilo in jo sedaj ponujajo kot dar državi zato, da bi se škofija preselila v Maribor. Po piščevem mnenju naj bi Slomšek odgovoril, da ga spominj na mlada leta, kraj, kjer se je šolal in od koder je bil od opatske službe povzdignjen k visoki časti cerkvenega kneza nagibajo k temu, da gre v Celje. Pisec letaka tako ugotavlja, kakor se je pozneje izkazalo za pravilno, da samo škofova naklonjenost do Celja ne bo zadoščala, da so državne finance pereča zadeva, da bo treba torej mnogo prispevati in žrtvovati. To pa so Mariborčani že storili in se pokazali pripravljeni na žrtve. Tako bodo zbrisali ime našega okrožja. »Ne«, nadaljuje pisec letaka, »tri celjske zvezde ne smejo zbledeti pred mariborskimi stolpom.«⁸ Na koncu proglasa se avtor letaka sklicuje na slavo rimskega Celja, sorodstvo z vladajočo dinastijo ter naposled someščane poziva naj se ne branijo prav nobenih, še tako velikih žrtev od krajnih materialnih možnosti in izkoristijo ta trenutek za sebe in potomce, da v svoje mesto dobijo škofijski sedež, njihovo mesto pa postane drugo mesto štajerske kronovine.

Slomšek, do katerega je ta proglas prispel, je čutil potrebo, da odgovori celjskim mestnim svetovalcem, z čigar krogov je proglas vsekakor tudi izhajal (Natisnila ga je okrožna tiskarna). V pismu z dne 16. okt. 1850 je iz Št. Andraža mirno pojasnil, da je v omenjenem proglasu več netočnosti, kar zadeva preselitev škofijskega sedeža. Da bi se izognil nesporazumom, daje tole pojasnilo: Trenutno ni med njim in sekovskim škofom nobenih pogajanj glede razmejitve škofij. Mariborska deputacija je res bila pri njem in izrazila željo, naj pride v njihovo mesto. Ni pa mu v dar »prinesla« nobene že kupljene hiše blizu mestne cerkve, sploh glede preselitve ni bil z Mariborčani sklenjen noben dogovor. Celjani se torej naj ne prenačijo s stroški za nepotrebne nakupe. Zelo daljnovidno je Slomšek dodal, da ga sicer mladostni spomini res nagibajo k Celju, toda odločitev ne bo odvisna samo od njega osebno, ampak predvsem od skrbi za dobrobit vse škofije, zaradi česar bo ugodnejša lega in večja pripravljenost na žrtve s strani meščanov več odtehta-

Maribor

la, kakor pa škofove simpatije, katere je on pripravljen žrtvovati.⁹

Ta zgovorni odmev v Celju vsekakor pomeni, da se je zadeva selitve škofijskega sedeža na vseh ravneh živahno obravnavala. Slomšek na to ni več pozabil. Glede tega se je dogovarjal z meščani Maribora, Celja, s prijateljem Voduškom in salzburškim nadškofom. Ko je leta 1850 nadškof Schwarzenberg odšel na nadškofijski sedež v Prago, ga je še isto leto nasledil Jožef baron Tarnoczy. Že v pismu z dne 13. 1. 1851 v katerem ga izvoljeni nadškof vabi na škofovsko posvečenje, poleg drugih zadev omenja, da bi se mogla ob srečanju pogovarjati tudi o razmejitvi škofij.¹⁰

Metropolit Tarnoczy je bil s problematiko svojih sufraganskih škofij seznanjen in je vseskozi odločno, pa tudi odločilno podpiral pravične Slomškove predloge. Pravi preobrat in temeljno izhodišče za večletna pogajanja in dogovarjanja glede razmejitve škofij pomeni t. i. Tarnoczyeva spomenica¹¹ z dne 21. 7. 1854. Nadškof je v tem dokumentu, kakor sam pravi, v soglasju s Slomškom,¹² podal vso problematiko ponovne arondacije škofij na Koroškem in Štajerskem, glede novega sedeža govori o Celju in Mariboru, o Ptujju pa s precejšnjim pridržkom.¹³ Tarnoczy je razgrnil tudi vse težave, ki bodo nastale. Pri konkretnem stanju nadškof predlaga: Škofija v Leobnu se ukine. Njenih 186.977 prebivalcev se priključi sekovski škofiji. Le-ta bo odstopila lavantinski ozemlje, na katerem živi 169.410 prebivalcev in bo poslej štela 662.972 prebivalcev. Krška škofija prevzame od lavantinske koroški del,

kjer živi 88.381 prebivalcev in bo imela 313.942 prebivalcev.

Lavantinska škofija odstopi že omenjeni koroški del krški škofiji, dobi od sekovske škofije štajerski del in bo štela 405.151 prebivalcev. Salzburg nad vsemi škofijami ohrani metropolitanske pravice. Sedež lavantinske škofije se iz Št. Andraža prenese na Štajersko, in sicer v Celje ali Maribor, o Ptujju se govori s pridržkom.

Ko se je zvedelo za vsebino spomenice, o kateri so pri vladi začeli resno razmišljati, je to zbudilo živo zanimanje tako v Mariboru, kakor v Celju. Obe mesti sta se preko svojih občinskih svetovalcev obrnili na dunajsko ministrstvo za uk in bogočastje (prosvetno ministrstvo). Mariborčani so pohiteli in se oglašili že 10. februarja.¹⁴

Na Visoko c. kr. ministrstvo
prosvete na Dunaju.

Mestna občina Maribor
na Spodnještajerskem
prošnja v zadevi preložitve
lav. šk. sedeža v Mariboru.

Visoko c. kr. ministrstvo prosvete!

Vesela vest o blagohotnem predlogu razmejitve lav. škofije, ki bi združila celjski in mariborski okraj v eno škofijo, je prebivalce tukajšnjega okrajnega mesta Maribor napolnilo z živahnim zanimanjem, to pa ne le zato, ker bi se na ta način odpomoglo globoko občuteni nujnosti, da ovce razumejo glas svojega pastirja, pač pa, ker je tukajšnjemu prebivalstvu dano upanje, da bo pri tem deležno sreče in bo moglo svojega novega cerkvenega kneza v osebi tako vsestransko

spoštovanega visokočastitega knezoškofa Slomska sprejeti v svojo sredo.

Zato celotno meščanstvo čuti dolžnost po svojem predstavnštvu visokem c. kr. ministrstvu izraziti v splošnem svojo prošnjo, da bi prebivalci vse okolice smatrali preselitev škofije v Maribor za veliko srečo, in da so zavoljo tega pripravljene na največje žrtve.

Žal pa so zadnjih 50 let mnogi taki načrti propadli, vendar pa so dandanašnje razmere za rešitev tega predloga prikladnejše, kajti:

1. veliko lažje je sedaj po zemljiškem odkupu prenesti na Maribor odkupni kapital lav. šk. gospodarstva za dotacijo novega škofa, kakor pa je bilo preje z rentami nepremičnin.

2. Ravno sedaj bi bilo možno v bližini mestne župnijske cerkve, bodoče stolnice, dobiti stavbo, če tudi ne veliko, vendar izpraznjeno, za rezidenco, z vrtom in stavbiščem, ko je na prodaj hiša grofa Jugny, za katero bi se mesto obvezalo, da jo kupi kot dar ljubezni in pripravljenosti sodelovanja, saj pri takih priložnostih s svojo radodarnostjo nikdar ni zaostajalo.

3. Dosedanja težava glede namestitve bogoslovnice bi se odstranila z možnostjo, da se nekdanja jezuitska rezidenca tik poleg cerkve sv. Alojzija, ki je sedaj last šolskega sklada in bo zaradi odselitve vojne šole v novo vojašnico na razpolago, in bi se jo le z malimi stroški moglo adaptirati za bogoslovnico.

4. Sedanji lav. škof poseduje že sedaj v mariborski okolici vinogradno posestvo, ki bi ga bilo prav lahko še zaokrožiti.

5. Maribor je ob južni železnici, v sredi med najbolj obljudenimi kraji Spodnje Štajerske, tu se križajo ceste, ki upodabljajo bleščečo zvezdo za spodnještajersko škofijo.

6. Maribor stavbeno stalno napreduje in stolni kapitelj bo lahko našel primerno stanovanje, ker je več hiš s praznimi stanovanji, posebno vis-avis slovenski predmestni cerkvi, popolnoma nova dvonadstropna hiša, 25 kľafter dolga, ki ima dve stranski krili, pa 42 stanovanjskih prostorov.

Po teh na kratko omenjenih razlogih se preselitev šk. sedeža iz Št. Andraža v Maribor c. kr. ministrstvu prosvete predlaga v vsej udanosti.

Mestna občina Maribor dne 10. februarja 1854.

Othmar Reiser, župan, l. r.

Jožef Albenberg, obč. svetnik, l. r.

Martin Wodovatz, obč. svetnik, l. r.

Joh. König, l. r.

Mathias Loschnigg, l. r.

Ferd. Jüttner l. r.

Rcman Pachner l. r.

J. Janschitz l. r.

Karl Koch l. r.

Karl Rodrini l. r.

Celjani so se oglasili šele 14. junija istega leta.^{14a}

»Visoko c. kr. ministrstvo prosvete na Dunaju.«

Prošnja mestne občine Celje

na Spodnještajerskem

za preložitvev šk. sedeža v Celje.

Visoko c. kr. ministrstvo!

V neutrudljivem prizadevanju, da z močno roko in poznim očesom utrdi duhovno kakor materialno dobro državljanov je visoko c. kr. ministrstvo prosvete izdalo blagor prinašajočo odločitev, ki je veselo promenila vso deželo, oni del Štajerske, ki leži med Muro in Dravo, združiti z lavantinsko škofijo in ga dodeliti po odcepitvi korškega dela mil. knezoškofu iz Št. Andraža, pod čigar pastirsko palico se itak že nahaja večji del sedanjega mariborskega okrožja. Kakor je ta, v vsakem oziru vesela novica vznemirila srca vseh, ki v pobožnem spoštovanju gledajo in visoko cenijo v svojem višjem dušnem pastirju resnično častitost apostolske čednosti in vzgled krščanske ljubezni, tako pa je tudi prevzelo verne srca napeto vprašanje bodočega škofovskega sedeža. V globokem prepričanju, da izvolitev tega sedeža mora imeti odločen vpliv na izvrševanje svete službe in da se pogoji za pravo odločitev nikjer v taki meri ne združujejo kakor v tem, če bi bil sedež preosnovane škofije prestavljen v staroslavno mesto Celje, si dovoljuje s ponižnim spoštovanjem podpisani občinski svet predložiti svojo prošnjo:

Visoko c. kr. Ministrstvo naj določi mesto Celje za sedež škofije, kateri se dodeli slovenski del Spodnještajerske.

1. Celje je po svoji srečni legi ob železnici in v bližini cest, ki vodijo proti Hrvatski, tudi skoro v središču nove škofije, prednostno sposobno služiti na najugodnejši način za izhodišče onega poslovanja, ki naj v blagodejnih žarkih seva od blagoslovljene luči škofovskega sedeža v daljne kraje tako zvane Slovenske Marke.

2. Celje bi tako postalo za te kraje duhovno središče tiste prizadevnosti, katere cilj je višji interes srčne in razumske izobrazbe in smer splošnega razvoja plemenitih, toda še spečih moči, ki pa so poklicane, da požrtvalno služijo tako državi kakor Cerkvi.

3. Ljudstvo si svojega duhovnega poglavarja semkaj želi in v bolesti zavida oddaljeno labudsko dolino za veliko prednost, da ima v svoji sredi višjega nadpastirja, ki tam daleč od glavnega dela svoje črede, brez zveze z njo, sicer njen hrepeneči glas razume, toda mu ne more slediti.

4. Celo jezik, ta najmočnejša vez tolažilnega občevanja, kaže na Celje, ki ga je pred vsemi pokrajinami večinoma slovenske škofije ohranilo v njegovi čistoči, kjer je že pognalo mnogo razveselivih cvetov predvsem duhovne vsebine in ki bo ob toplih žarkih škofijstva rodilo obilen sad.

5. Celje pa tudi v materialnem oziru nudi vse, kar je možno zahtevati. Sposobno je, da z novimi zidavami in prezidavami poganja Discasterije določenih prostorov pripravi tudi za škofijo časten sedež in podpisani obč. svet, ki je pripravljen vzetj nase vsako žrtev za splošno dobro in za blagor svojih občanov, si dovoljuje objaviti sklep občinske seje z dne 14. maja 1854, da daje občina v sredini mesta ležeči rotovž na raz-

polago, kjer je dovolj prostora, katere sedaj še celotno uporablja c. kr. deželna sodnija in o katerem se je tudi mil. knezoškof zadovoljivo izrazil.

6. Nastanitev bodočega c. kr. okrajnega sodišča v zadostne in odgovarjajoče prostore nekdanjega c. kr. okrožja ne more povzročati težav, ker se je moralo okrožno načelstvo umakniti okraju, ki potrebuje mnogo manj prostorov in jih je tako dovolj na razpolago, da se more proti primerni najemnini ustreči vsem zahtevam. Ravno tako ne primanjkuje prostorov za naselitev bogoslovnice in za duhovniška stanovanja. In če bi bile v ta namen potrebne še nove žrtve, je občina pripravljena storiti vse, kar je v njeni moči, da se le izpolni njena največja želja.

7. Da bi že v naprej dokazala svojo pripravljenost, je že v letu 1851 začela s prostovoljno zbirko sredstev v korist nove škofije in za njeno primerno spravo, uspeh te zbirke je bil blizu 15.000 goldinarjev. Ta vsota bi se pri ponovni subskripciji gotovo dosegla, morda pa tudi preseгла.

8. Tudi enodušno soglasje č. lavantinske duhovščine jamči bolj kot vsak drug razlog za prikladnost Celja, ki se je izkazalo že v davnih časih, saj je naše mesto bilo zibeljka krščanstva na Štajerskem in je že tedaj bila v njegovem obzidju rezidenca škofov, med katerimi se nahajajo tudi svetniki.

9. Konečno naj nam bo dovoljeno navesti kot odločino: posebno laskavo izrečeno željo sedanjega g. knezoškofa, katerega visoko mnenje prepričuje, da se je ne le iz naklonjenosti do domačega kraja in za mesto svoje mladostne dejavnosti, pač pa iz prepričanja o splošni koristi za Cerkev in njene vernike odločil prvenstveno, da postavi sedež svoje bodoče vladikovine v našem prijaznem državi in Cerkvi neomajno zvestemu mestu.

10. Potrebno je v globoki vdanosti navesti še to, da je Celje na svojem ozemlju brez kakega večjega trgovskega ali industrijskega podjetja,

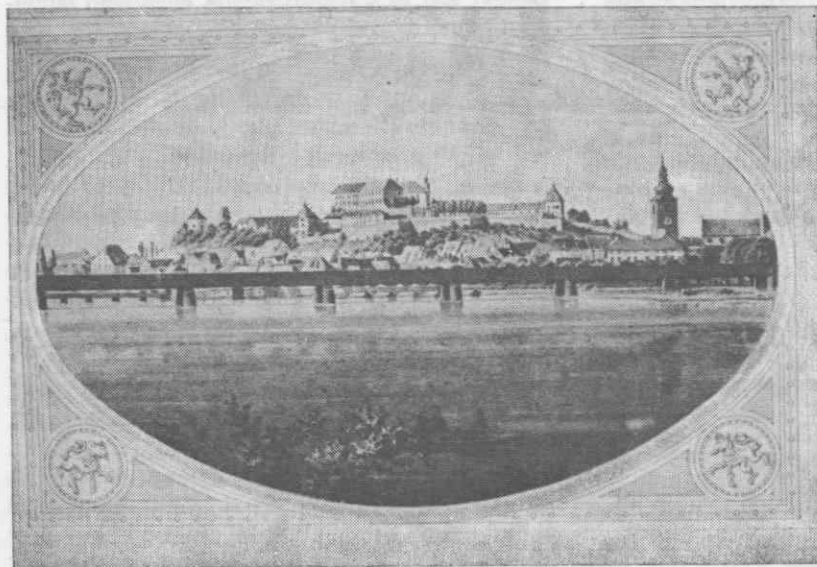
da nima plovne reke in kar obstaja železnica, nobenega cestnega prometa in je tako navezано le na krajevno potrošnje in zato zasluži prizadevanje podpisane občinskega sveta še tem večje upoštevanje, ko si prizadeva za svoje potomstvo pri dosedanjih skromnih gospodarskih virih pridobiti novo in stalno možnost, da napreduje v duhovnem in materialnem oziru. Visoko c. kr. Ministrstvo naj blagovoli v pravičnem upoštevanju vseh navedenih razlogov in v priznanju naše neomajne zvestobe izpolniti našo najponižnejšo prošnjo.

Celje 14. junija 1854.

Kaindelsdorfer l. r.
župan

Jožef Lasnik, obč. svetnik, l. r.
Franc Hercman obč. svetnik, l. r.
Kašpar Gorišek, l. r.
Ig. Klančnik, l. r.
Janez Tappeiner l. r.
Karl Span l. r.
Karl Endres l. r.
Jožef Winkler l. r.
Karl Kurz l. r.
Andrej Woggu l. r.
in nekaj nečitljivih podpisov.
Na zadnji strani še sledijo:
Alojzij Zabukovšek, l. r.
J. Wokaun, l. r.
Leopold Warmbrechtsamer, l. r.
Franc Schmid l. r.«

Sedaj, ko sta obe mesti podali nekako svojo načelno kandidaturo, so se pa stvari zares začele hitro odvijati, interes dveh mest pa je povzročil pravo tekmovanje: katero od mest bo ponudilo več in boljše pogoje. Predpis mariborske prošnje na prosvetno ministrstvo je župan Reiser takoj poslal Slomšku v Št.

Andraž. O tem on obvešča svojega prijatelja Vodušeka v Celju: »Pričakuje se tudi prošnja iz Celja z željo, da se natančno določi, v kaj bi se Celjani mogli in hoteli vezati. Takoj, ko pridem domov,¹⁵ ti bom mariborsko prošnjo v prepisu postal, med-tem pa te prosim, razgibaj interese. Prizadevamo se za hitro in dokončno odločitev in celjska ponudba jo bo pospešila.«¹⁶ Meseca maa se je Slomšek dopisoval z metropolitom glede prodaje raznih škofijskih zemljišč na Koroškem, Tarnoczy se je s prodajo strinjal. O nameravani selitvi škofijskega sedeža pa pravi, da se bo izvršila »in eine Stadt des Marburger Kreises«.¹⁷

27. maja je prosvetno ministrstvo na Dunaju pozvalo graško namestništvo naj v soglasju z lavantinskim škofom na podlagi Tarnoczyjeve spomenice čimprej sporoči, kaj bi stala premestitev škofijskega sedeža v Maribor ali v Celje in kaj ti dve mesti nudita kot svoj prispevek.¹⁸ Odgovor je moral poslati Slomšek graškemu guberniju. V mesecu oktobru je poslalo namestništvo škofu še enkrat tak poziv.

4. avgusta se je obrnilo s posebnim pozivom na prebivalstvo Maribor.

Poziv pravi, da bo prišlo do selitve škofije s Koroške, nadalje, da so Celjani v svoji vlogi ki so ji dali predstojništvo mariborske mestne občine na prosvetno ministrstvo, že dali zelo konkretne ponudbe, namreč svoj rotovž za rezidenco in 15.000 goldinarjev subskripcije. Ker Maribor doslej še ni nič konkretnega ponudil, je potrebno pohiteti, ker bi se sicer enkratna, neponovljiva priložnost zamudila, zaradi česar bi bila gmotna in duhovna škoda neprecenljiva, saj bi mesto izgubilo tudi gimnazijo... Odbor posebej poziva meščane in zlasti duhovnike mesta in okolice naj čimveč prispevajo, da bi mestni odbor mogel kupiti in adaptirati Jugnyjevo hišo za škofovo rezidenco.¹⁹

Skoraj hkrati se je Slomšek obrnil na Voduška, ki je v Celju vodil akcijo za prenos škofije, kako je s stavbami v Celju, in sicer s stolnico, škofijsko rezidenco, bogoslovjem in kapiteljsko hišo. Iz Voduškovega odgovora se vidi, da so v Celju bili prav zaradi stavb v zadregi:

Za stolnico predlaga Vodušek mestno cerkev sv. Danijela, ki ima že vse potrebnosti za pontifikalno službo božjo. Marijina (bivša cerkev minoritov) se zdi Vodušku manj primerna, ker je obdana od tuje posesti, pa ni mogoče nič prizidati, tudi ne primerne zakristije, ki jo stolnica mora imeti. Če bi bilo mogoče dokupiti nekdanjo minoritsko hišo, ki je v rokah nedostopne gospe vdove Wu-

schinek, tedaj bi bila Marijina cerkev za katedralo primerne. Za škofovo rezidenco predlaga Vodušek rotovž, katerega je mesto ponudilo. Ima 16 lepih sob, adaptacija bi pa stala samo dva do tri tisoč goldinarjev.

Za bogoslovje predlaga Vodušek Tapeinerjevo hišo, ki je na prodaj za 24.000 goldinarjev. Ča bi jo bio mogoče kupiti za 20.000 goldinarjev, bi bilo z že obljubljenom pomočjo Celjanov to morda izvedljivo.

Za stolni kapitelj, ki s pomožnim osebjem šteje 8—10 oseb pa Vodušek predlaga hišo v bližini bodoče stolnice, in sicer že prej omenjeno Wuschinekovo hišo, katero pa lastnica hoče dati samo v najem in to za čim daljšo dobo za letno najemnino 1200 goldinarjev.²⁰

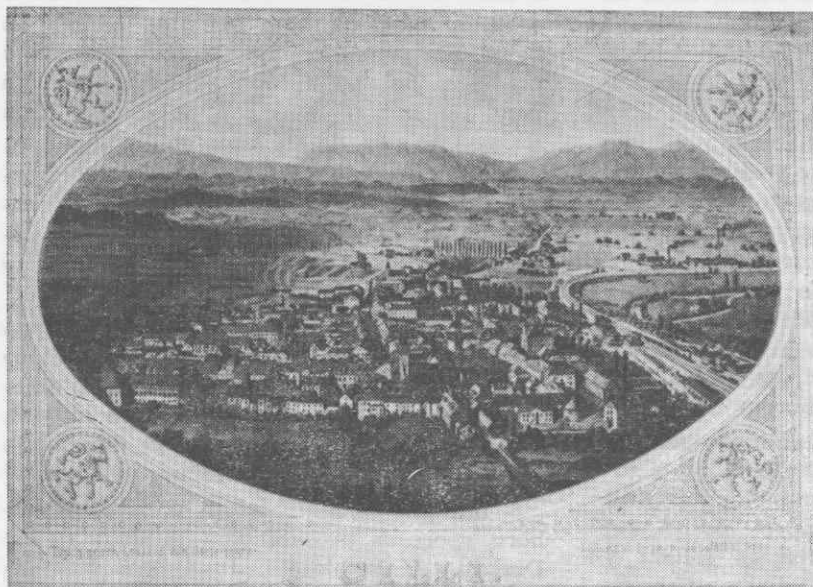
5. oktobra so Mariborčani po svojem odobru sporočili prosvetnemu ministrstvu na Dunaju, da so kupili Jugnyjevo hišo za 20.000 gold. razen tega pa zbrali v mestu 10.000 gold., duhovščina mesta in okolice tudi 10.000 goldinarjev. Obljubljujejo, da bodo ob eventualni preselitvi darovi v denarju in gradbenem materialu še narastli.²¹ Zato naprošajo ministrstvo, naj se lavantinski sedež prenese v Maribor.

Prepis te vloge so Mariborčani takoj poslali tudi Slomšku.

Namestništvo je pa že 16. oktobra zopet urgiralo, naj se Slomšek odloči in da svoj predlog.

Sedaj je škof res imel ponudbe obeh mest — kandidatov. V obsežni spomenici, ki vsekakor pomeni prelomnico v tem vprašanju (Maribor ali Celje), se je Slomšek odločil za Maribor.

Slomšek najprej pove, da šele sedaj, po predrazpravi more odgovoriti na ministrsko odločbo glede preselitve škofijskega sedeža. Potem je Slomšek ponovil nujnost selitve škofijskega sedeža, kar je bilo tako s strani dvora, graškega gubernija in lavantinskega škofa že leta 1804 in 1827 utemeljeno. Sedaj je pa to še tem bolj upravičeno, ker je stanje lavantinskega škofa, če hoče v redu opravljati svojo službo, postalo nevzdržno. Slomšek se sklicuje na spomenico nadškofa Tarnoczyja z dne 27. 6. 1853, kjer je vsa problematika izčrpno prikazana. Sedaj so tudi odpadli vzroki, zaradi katerih so prejšnji poskusi preselitve škofije propadli, in sicer nasprotovanje sekovskega škofa, da odstopi mariborsko okrožje in problem potrebnih stavb, katerih nobeno od treh mest, Celje, Maribor in Ptuj ni imelo. Sedaj je vse to zadovoljivo rešeno in javnih skladov (Verski fond) ne bo treba obremenjevati. Potem pravi škof glede mesta novega sedeža:

Celje

»Med obema mestoma, Mariborom in Celjem, ki sočasno tekmujeta za doseg škofijskega sedeža lavantinske škofije, ima mesto Maribor pred Celjem take bistvene prednosti, da se moram pridružiti izjavi z dne 2. jan. 1808 in 31. jan. 1827 šte. 121 in soglašati s tem, da se škofijski sedež prestavi iz Št. Andraža v Maribor. K že navedenim razlogom pa še pripominjam, da mesto Celje ta čas nima nobene cerkve, ki bi bila primerna za stolnico, nobenega poslopja za bogoslovnico in bi takega bilo treba šele adaptirati z ogromnimi stroški in je poleg tega Celje stalno izpostavljeno poplavam, medtem, ko ima Maribor v tem vse prednosti.

Predvsem ima Maribor lepo prostorno župnijsko cerkev, ki je z vsem oskrbljena in jo je možno z lastnim premoženjem adaptirati za stolnico. Pontifikalije prinese škof s seboj iz Št. Andraža. Za škofovo stanovanje je bilo že leta 1807 in 1808 predlagano mestno župnišče s svojimi obširnimi stavbišči in tudi sedaj se dozdeva kot najprimernejše. Prezidava za okoli 18. sob, dvorne pisarne in arhiv bi stala okoli 20.000 gold., kar pa je že s prostovoljno zbirko sredstev v mestu in okolici pokrito. Nato govori Slomšek o ureditvi bogoslovja, plačah profesorjev in adaptaciji Jugnyjeve hiše, sklene pa z rekapitulacijo nujno potrebnih dohodkov in izdatkov te selitve:

Ureditev škofijske rezidence	20.000 gold.
Ureditev bogoslovja v dosedanji vojaški šoli	10.000 gold.
Plača za bogoslovne profesorje	2.800 gold.
Skupaj	32.800 gold.

Kritje za te stroške:

Subskripcija v mestu Maribor	10.000 gold.
Subskripcija okolice Maribor	20.000 gold.

Iz prihranka verskega sklada	1.200 gold.
Renta od kapitala 20.000 gold.	2.000 gold.
Skupaj	33.200 gold.
	— 32.800 gold.
presežek	400 gold.

Ta presežek bi kril preselitvene stroške. Kritje morebitnih večjih izdatkov prevzame nase podpisani škof za tako dolgo, dokler je uživalec škofijskih posestev, ker je pripravljen vzeti nase še tako veliko žrtev za dobro škofije.

Kakor bi podpisani rad dal prednost za vzpostavitev škofijskega sedeža v Celju iz svojih osebnih ozirov, bi vendar bilo najmanj eno tretjino več stroškov (to je nekaj nad 20.000 gold.) in bi bila zaradi tamkajšnjih krajevnih razmer, ki ne ustrezajo namenu, težko izvedljiva.²²

Nekako v tem času, ko se je odločilo vprašanje kraja novega sedeža, piše dne 13. oktobra škof Slomšek celjskemu opatu Vodušku glede neke stavbe, ki bi se naj kupila za 5.000 gold. Ta stavba, tako imenovana grofija, je po Slomškovem mnenju na nekem sicer mirnem toda neprijaznem delu mesta. Tudi preureditev bi stala 5.000 gold. trajala pa morda 5 let, zato ne more sprejeti te ponudbe.²³

23. oktobra je Slomšek pisal župniku Gregorju Miklavzinu v Škale, da so načrti za preselitev škofije v tem času bolj kot kdaj v razpravi... Poslopja in posestva v Labodski dolini so sicer lepa, toda škofija je še lepša. Pastir spada v sredo svoje črede.²⁴

Da se je Slomšek že odločil za Maribor priča tudi zelo zgovorno pismo, ki ga je poslal samo slab mesec pozneje svojemu prijatelju Vodušku, ki je v Celju še vedno brez

posebnega uspeha skušal pridobiti Wuschinekovo hišo. »Pred nekaj tedni (!) mi je dr. Burger iz Ljubljane v imenu svoje nečakinje pismeno ponudil Wuschinekovo hišo za škofijski sedež v Celju v prodajo ali v najem, ne da bi navedel cene. Jaz sem mu z obžalovanjem odgovoril, da ravno trdovratno in neprijazno ponašanje posestnice te hiše v glavnem povzroča, da se vsa pozornost obrača sedaj na Maribor, ker brez te hiše je preselitev škofijskega sedeža v Celje neizvedljiva.«²⁵

Če bi Slomšek imel to ponudbo v rokah pred tedni, preden je dal odločilni pristavek za Maribor, si z njim vsekakor ni mogel kdo ve kaj pomagati. Zdi se, da je lastnica omenjene hiše prav zaradi ključne pomembnosti dolgo taktizirala, hoteč iztržiti čim več. Medtem se je čas iztekal, saj je vlada pozivala škofa naj se čimprej izjavi in on je moral dati svojo odločitev, kakor sam pravi »obdelati in predložiti to grenko zadevo.«²⁶

Ko je bila v pozni jeseni 1854 odločitev o mestu bodočega škofovega sedeža že izrečena, se šele 10. avgusta 1855 oglasi s svojo prošnjo, katero je naslovljeno na Slomška neposredno, še mesto Ptuj.²⁷ Ptujčani izražajo veselje, da se škofijski sedež seli v slovenski del kronovine.²⁸ Pravijo, da so 8. julija obiskali škofa in mu ustno predložili svojo prošnjo.

»Ptuj s svojo lepo starodavno mestno cerkvijo, starodavni Ptuj, ki je že v sivi preteklosti bil škofijski sedež,²⁹ mesto, ki je obdano z območjem slovanskega jezika,³⁰ ima sedaj priložnost, da postane škofijski sedež...« Razumljivo je, da v času, ko so iz Maribora že prihajali gradbeni načrti za adaptacijo škofijskih stavb, te ptujске prošnje nihče ni mogel jemati v pretres. Tako moremo reči, da je Ptuj svojo priložnost zamudil že leta 1808.³¹

Pot do izvršitve te odločitve je bila še dolga in teška. Šele čez dve leti, 26. 10. 1856, je tudi cesar dal svoj načelni pristanek glede razmejitve škofij in prenosa sedeža v Maribor.³² Temu je sledil 20. maja rimski odlok pristojne konzistorialne kongregacije.³³ Izvršitev tega odloka je bila najprej zaupana dunajskemu nunciju, ki je to zadevo prepustil salzburškemu nadškofu. Naposled bi vse skupaj, tokrat že tretjič, padlo v vodo zaradi razmejitve med sekovsko in lavantinsko škofijo, ker je Slomšek hotel imeti vse slovenske župnije, tudi tiste v graškem okrožju, čemur je sekovski škof Attems ostro nasprotoval, pa je Slomšek končno moral popustiti. Salzburški sufragani so se 22. 10. 1859 dogovorili o načinu in času razmejitve med ško-

fijami in vseh zadevah v zvezi s tem (patronati, premoženje škofij, bogoslovno semenišče in dr.) Tudi je bilo dogovorjeno, da dva škofa po medsebojnem sporazumu moreta sama spreminjati škofijsko mejo, ker je ta meja neustrezna in le začasna. Vendar se je ta začasna meja obdržala pri življenju, saj je v pretežni meri postala leta 1920 državna meja. Od 12 župnij, katere je leta 1857 Slomšek zahteval zase, so samo 4 prišle v lavantinsko škofijo, Marija Snežna (Velka) leta 1870, Kapla, Sv. Duh na Ostrem vrhu in Apače pa šele po 1. svetovni vojni leta 1920.

Že leta 1857 je Maribor tudi uradno postal sedež nove škofije. V pomladnih in poletnih mesecih leta 1859 je bila selitev končana. 1. avgusta tega leta je lavantinska škofija prepustila krški svoj koroški del, 1. septembra pa je sekovska prepustila lavantinski štajerski del z Mariborom, 4. septembra pa je Slomšek slovesno zasedel svoj novi sedež slovenske škofije v Mariboru.

Ta dolgotrajna pot od jožefinskih arondacij, ki je imela dva neuspela poskusa, leta 1808 in 1827 je pri tretjem poskusu v letu 1854 imela pomembno in daljnosežno ločnico. V dilemi, kam naj se prenese škofijski sedež, se je akter te odločitve, Slomšek odločil za Maribor, navzlic osebnemu nagnjenju za Celje. Maribor je imel v agilnih in sposobnih možeh Reiserju in Glaserju izredna organizatorja in pospeševalca. Prvi je navdušil meščane, drugi pa duhovnike. Odziv je bil ugoden, potrebna denarna sredstva so zbrali takoj, vprašanje škofijskih poslopij je bilo, sicer ne brez zapletov (bivšo jezuitsko rezidenco na Glavnem trgu ob cerkvi sv. Alojzija, katero naj bi dobili v dar od države, so morali odkupiti), zadovoljivo rešeno.³⁴ Po drugi strani pa Celje navzlic Voduškovim prizadevanjem ni uspelo rešiti problem Wuschinekove hiše, brez katere po Slomškovem mnenju selitev v Celje ni prišla v poštev, pa tudi odziv darovalcev v denarju je bil premajhen. V takratni situaciji, ko je odlašanje bilo v škodo in vlada ni hotela prevzeti nobenih stroškov, Slomšek pa je predvideval, da bo moral sprazniti svojo denarnico (kar se je tudi zgodilo), je bila soudeležba mest, ki sta konkurirali, odločilnega pomena: bolj ugodna ponudba iz Maribora glede poslopij in 20.000 goldinarjev sta bili dve silnici, ki sta Slomška tako rekoč prisilili, da se je 18. oktobra 1854 odločil za Maribor.

Ne bi pa mogli povsem izključiti misli, da je Slomšek, ki je sam nosil »bridko« breme odločitve, kot duhovni strateg namerno postavil svojo trdnjavo, to je sedež slovenske

škofije na Štajerskem, ki bi po njegovi zamisli morala biti jez proti germanizaciji, prav v bližino že tedaj ogrožene slovenske etnične meje.

OPOMBE

1. Fran Kovačič, Služabnik božji Anton Martin Slomšek, II, 1935, str. 85. — 2. Škofijski arhiv Maribor, F 92 (Dioezesanregulierung). Prim. F. Kovačič, Nameravani škofijski sedež v Ptuj, ČZN 28 (1933), str. 200—206. — 3. Firmianova vloga na cesarja je obležala v fondu F 92. Škof je sam pripisal: »Diese Vorstellung ist nicht eingereicht worden«. — 4. AZN, I, str. 109. — 5. Franc Kosar, Anton Martin Slomšek, knez in škof Lavantinski, prisednik apostolskega pisma sv. Očeta, meščan Rimski, Drobtinice 17 (1863), str. 177, sl. — 6. ŠAM, Sl. XXI-A »... so ist die natürliche Folge davon, dass der Sitz des Bisthums von der Grenze entfernt und mehr in die Mitte der neu zu begründeten Diocese verlegt werde, wo dann unsere freundlich gelegene Stadt Cilli der geeignetste Punckt für die neue Metropole seyn würde, da sie so recht im Herzen der sogenannten windischen Mark liegt.« — 7. ŠAM, Sl. XXI-A: V letaku je rečeno: »... so ist die natürliche Folge... liegt«. — 8. ŠAM, Sl. XX-A »... Nein! die drei Sterne Cillis dürfen vor Marburgs Thurm nicht erleichen... Tri celjske zvezde — mariborski stolp, pisec letaka aludina na grba dveh mest, ki kot pars pro toto pomenita mesti sami. — 9. ŠAM, Sl. XXI-A. Slomšek pravi, da bi šel rad v Celje, da pa je pripravljen iti tudi drugam, če bi to zahtevalo višje koristi: »Wenn mich übrigens für den Fall einer Übersetzung des bischöflichen Sitzes jugendliche Erinnerungen für die Stadt Zilli stimmen, so hängt die Wahl doch nicht von meiner Privatzuneigung, sondern einzig und allein von der Vorsorge für das moralische Wohl der Diözese ab, wobei die günstigere Ortslage und die grössere Opfer von Seite der Bürger auf die Wage der Entscheidung gelagt werden, welcher höheren Entscheidung alsdann auch der Bischof seine Vorliebe zum Opfer zu bringen wissen wird.« — 10. ŠAM, Sl. XX-A: »... Die Frage der neuen Diözesancircumscriptionen zu besprechen, für welche Fall ich Euen Liebden um die Vorbereitung der Ihreits hiezu nöthige Behelfe bitte«. — 11. B. Grafenauer, Etnična vprašanja ob preureditvi lavantinske škofije v slovensko škofijo na Štajerskem, AES I, Ljubljana 1979, str. 107 do 136. Poleg celotnega besedila spomenice tudi obširen komentar zlasti z ozirom na etnična vprašanja naše severne meje. — 12. Nadškof Tarnoczy pravi: »Fürstbischof Anton Martin Slomšek hat mir nicht nur seine volle Zustimmung, sondern auch den dringenden Wunsch erklärt, dass endlich in dieser Weise dem schreienden Bedürfnisse abgeholfen werde.« — 13. Keine Stadt des Marburger Kreises hat die für einen Bischofsitz erforderlichen Lokalitäten, am wenigstens ein bischöfliches Palais gleich in St. Andrea... Es

bedarf nur der kompetenten Erklärung des entschiedenen Willens, diese Diözesanarrondierung vorzunehmen, so werden die Städte: Marburg Cilli (:vielleicht auch Pettau:) nicht säumen hinsichtlich der Herstellung der erforderlichen Lokalitäten...« — 14. ŠAM, Sl. XXI-A, 9. Prošnja na ministrstvo za uk in bogočastje je napisana v nemškem jeziku. Za kanonični proces je tekst prevedel Franc Hrstelj škofijski arhivar, (u. 20. 12. 1981). 14 a. ŠAM, Sl. XXI-A, 11. Prev. F. Hrstelj. — 15. AZN, I, str. 168. Slomšek je pisal z Dunaja. — 16. »N. m.: »Wir dringen auf eine baldige und, definitive Entscheidung; solche wird das Cillier Offert beschleunigen.« — 17. ŠAM, Sl. XXI-A, 10. — 18. ŠAM, Sl. XX-A, 12, 14. Graško namestništvo je 6. julija pozvalo Slomška naj se izjasni in ponovno 16. oktobra 1854. — 19. ŠAM, Sl. XXI-A, 13. — 20. ŠAM, Sl. XXI-A, 14. Že 18. februarja je Vincenc Gurnigg iz Gradca ponudil Slomšku svojo hišo v Celju za škofijsko rezidenco. Gurnigg je že 30 let živel v Gradcu, bil je višji železniški uradnik v pokoj. Njegova hiša je bila zraven Kaulichove blizu Marijine cerkve. Zahteval je 20.000 gold. in 100 cekinov dodatka. Na hiši je bilo precej dolga. Zadovoljil bi se tudi z obročnim odplačevanjem. Slomšek mu je odgovoril že 24. februarja. Vsebina odgovora nam ni znana. Glede na omenjeno pismo Vodušku, ta ponudba ni bila aktualna. — 21. ŠAM, Sl. XXI-A, 15. 16. — 22. ŠAM, Sl. XXI-A, 17. »... Die Errichtung des bischöflichen Sitzes zu Zilli so sehr der Gefertigte den Vorzug dieser Stadt aus persönlichen Rücksichten wünschet, würde wenigstens um ein Drittel mehr Kosten und wäre bei dem Darnachliegen ungünstig in Lokalverhältnisse nur schwer und unzweckmässig ausführbar.« — 23. AZN, I, str. 169. — 24. AZN, I, str. 199. — 25. AZN, I, str. 170. »Ich antwortete ihm mit dem Bedauern, dass gerade die streife Haltung und das unfreundliche Benehmen der Besitzerin jenes Hauses die Hauptursache sei, dass das Augenmerk derzeit mehr nach Marburg gerichtet wäre, indem ohne diesem Hause eine Unterbringung des Bischofsitzes in Cilli geradezu unthunlich erscheine.« — 26. AZN, I, str. 169. — 27. ŠAM, Sl. XX-A, 34. — 28. N. m.: »Die Errichtung eines windischen Bisthums in unserem Vaterlande ... hat die Gläubigen dieses Sprengels mit grössten Freude erfüllt... »Beseda »windisch« takrat še seveda nima tistega političnega prizvoka, kakor stoletje pozneje. — 29. O ptujskem škofijskem sedežu v antiki gl. Fran Kovačič, Šestnajstletnica smrti sv. Viktorina, Voditelj 7 (1904), str. 55—63 in 179—195. — 30. ŠAM, Sl. XXI-A, 34 »... mitten im Bereiche slawischen Zunge«. — 31. Fran Kovačič, Nameravani škofijski sedež v Ptuj, ČZN 28 (1933), str. 200—206. — 32. ŠAM, Sl. XXI-41. — 33. ŠAM, Sl. XX-49, 50 51. Dekret o razmejitvi med sekovsko in lavantinsko škofijo je konzistorijalna kongregacija izdala 16. maja, o prenosu škofijskega sedeža iz Št. Andraža v Maribor, 20. maja, o razmejitvi med lavantinsko in krško škofijo pa 25. maja 1857. — 34. Bivša jezuitska rezidenca na Glavnem trgu (št. 7) je po razpustu jezuitov bila last študijske-

ga fonda, vojaški erar jo je imel v najemu. Ko jo je vojska izpraznila jo je študijski fond prodal verskem fondu. Prim.: F. Kovačič, Lavantinsko bogoslovno učilišče v Mariboru, Spomenica ob sedemdesetletnici lavantinskega bogoslovnega učilišča v Mariboru, Maribor 1929, str. 1—48.

OKRAJŠAVE

AES — Acta ecclesiastica Sloveniae
 ČZN — Časopis za zgodovino in narodopisje
 F — predal ali »arhivska stroka«
 Sl. — Slomšek — fond

ŠAM — Škofijski arhiv Maribor

AZN — Arhiv za zgodovino in narodopisje je ob 25-letnici Zgodovinskega društva v Mariboru začel izhajati kot priloga ČZN za objavljanje virov. Od leta 1930 so postopoma objavljali Slomškova pisma (odposlana pisma). Objavljena so po rimskih številkah po dopisovalcih. Pri posameznem dopisovalcu so pisma oštevilčena z arabskimi števkami. Zaradi večje jasnosti so Slomškova pisma citirana po tekočih straneh prve knjige. V zbirki so izšle tri knjige.

UPRAVNI IN GOSPODARSKI RAZVOJ MARIBORA¹ V 19. STOLETJU

ANTOŠA LESKOVEC

Za obe področji je obravnava v okviru časovne enote 18. stoletja utemeljena: v upravi se podržavljenje, ki ga izpeljejo v drugi polovici 19. stoletja, začneja že pred letom 1850 (kresija, finančna oblastva, garnizija), v gospodarstvu Maribora se po letu 1848 krepi razvoj, začel že pred tem. Pogled nazaj v 18. stoletje je potreben za celostno sliko obdobja od 1750 do francoskih vojn pa primanjkujejo avtorju tudi za sestavo takega pregleda podatki, ki jih je mogoče dobiti le s podrobnejšim študijem virov v tujini. V prispevku poseže tudi v zadnji staroavstrijski čas Maribora po letu 1900.

Na področju upravnega razvoja sta dve jasno ločeni obdobji: prvo do marčne revolucije, ko je uprava takšna, kot se je v osnovi izoblikovala od nastanka mesta dalje in jo je po svojih potrebah in namenih reorganiziral absolutizem terezijško-jožefinske dobe, in drugo obdobje po 1848, ko je bila po propadu upravnih ustanov, nastalih v dobi fevdalizma, organizirana uprava, ki jo je terjal odpad javnih pooblastil fevdalcev. Razen te bistvene razlike med upravo pred letom 1848 in po njem je v obeh obdobjih treba razlikovati med upravo mesta in upravo, ki je imela pristojnosti nad širšim območjem, imela pa je v mestu svoj sedež.

MESTNA UPRAVA PRED LETOM 1848

Območje, podrejeno mestni upravni oblasti ali magistratu, je staro območje mesta znotraj obzidne črte, ki sega na jugu tudi preko obzidja do Drave in tako vključuje staro Dravsko predmestje. To ozko mestno

območje predstavlja obenem upravni okraj, nad katerim opravlja magistrat tudi določena, od države mu delegirana pooblastila kot okrajna gosposka. Leta 1812 je imelo mesto 2099 prebivalcev v 332 družinah, meščanskih družin je 239.² Ozemlje zunaj obzidne črte, že sama predmestja razen starega Dravskega, je podrejeno drugim okrajnim gosposkam, razdeljeno je od jožefinske dobe dalje na davčne občine, ki jih ob naložbi franciscejskega katastra v letih 1825 in 1826 tudi izmerijo in narišejo. Dve od občin, ki mejita na mesto, proti vzhodu Grajska vrata (obsegajoča tim. Graško predmestje) in na severu Grajski marof sta dobili ime v zvezi z mariborskim gospostvom, ki je od začetka povezano s po njem imenovano meščansko naselbino, zahodno meji na mesto davčna občina Koroška vrata (vključujoča Koroško predmestje), onstran Drave davčna občina Magdalena (vključujoča istoimensko predmestje). Te občine ne spadajo v en okraj, one na levem bregu Drave so v okraju gospostva Mariborski grad — z njimi skupaj pa od mesta, kot ga v tem prispevku pojmujejo, še davčni občini Krčevina in Košaki (Lajtršperk), davčna občina Magdalena je v okraju gospostva Vetrinjski dvor, z njo vred še davčne občine Dogoše, Studenci, Sv. Miklavž in Zrkovci. Druge občine na levem bregu Drave: Brestrnica, Dolnji Rošpoh, Gornji Rošpoh in Kamnica spadajo takrat pod okraj gospostva Viltuš, ostale občine na desnem bregu Drave pa so v okrajih gospostva Pohorski dvor (Bohova, Gornje Hoče, Spodnje Hoče, Pivola, Pohorsko, Razvanje, Rogoza) in gospostva Radvanje (Limbuš, Pekre, Radvanje). V 40.